

בכורות כב

לפרסמה שנפטרה מן הבכורה

התוס' להלן (לב: ד"ה פסק) הק' דאמאי אסור בהנאה, הלא בכור בע"מ מותר לגוים ולכלבים, ותירצו דהכא דלא היתה שחיטה להחזיר לישראל, אין היתר לגוים או לכלבים. ומוכח מדבריהם דגדר הדין דרבנן הוא להחשיב כאילו אין כאן ביטול ברוב, ולהכי מוכח במתני' דלולי ביטול ברוב, באמת היה נאסר בהנאה.

ובעיקר הא דנפטרה מן הבכורה, הק' האחרונים דכי היכי דביטול ברוב מהני לגבי טומאה ואיסור, ה"ה שיועיל לומר שהבא אחריו הוי בכור. והראשית ביכורים (כב. ד"ה בהמה גסה) יצא לחדש דכדי ליפטר מן הבכורה סגי שהוא ראשון ליצירה אע"פ שלא נולד, ולהכי הבא אחריו אינו בכור. אבל הקה"י (סי' כ') כתב דא"כ בכל מקום שיש תאומים, למה הראשון ללידה הוא הבכור לגמרי, והרי יש להסתפק שאולי השני היה הראשון ליצירה.

והקה"י תירץ באופ"א, דביטול ברוב מהני רק לגבי הדינים של החפץ – להפקיע דין טומאה או דין איסור, אבל אין בו ביטול של גוף החפצא, והרי כדי לפטור הבא אחריו ל"ב לחול דין על הראשון, אלא סגי שיש ולד ראשון שפטר הרחם. ויש סמך לזה מנדה כז': דולד הבטל ברוב בזמן לידתו ואינו מטמא באהל, אכתי אמו טמאה טומאת לידה. אבל הקה"י הק' מקושית המרדכי (סוף חולין) ביבמה שרקקה דם דאי אפשר בלי צחצוחי רוק, והק' המרדכי דאמאי הדם אינו מבטל הרוק, והרי גם התם אין 'חלות דין' ברוק, אלא דסגי שיש מציאות של רוק

העגיל ראש כפיקה

[א] רש"י (ד"ה פתיחת הקבר) פירש דנפ"מ לגבי עובר שמת במעי אמו, שאינו מטמא אא"כ יש לו פתיחת הקבר, ולגבי בהמה פרש"י (ד"ה כשל ערב) פירש דלולי פתיחת הקבר הוי טומאה בלועה, וצ"ע אמאי לא פירש כן לגבי אשה, דלולי פתיחת הקבר הוי טומאה בלועה. ומשמע דסובר כדעת התוס' בחולין (עב. ד"ה גזירה) דהא דולד אינו מטמא במעי אמו הוא אפי' היכא דלא הוי טומאה בלועה [כגון שהושיט ידו לחוץ], שהוא גזה"כ שנלמד מ'על פני השדה' דכל שלא היה לו לידה אינו מטמא, ובהכי מהני פתיחת הקבר להחשב על פני השדה. [אמנם רש"י עצמו בחולין (ע: ד"ה ק"ו, עב. ד"ה לא תימא) חולק על תוס' שם, וצ"ע סתירת דבריו].

[ב] בהא דבהמה בעי פתיחת הקבר כדי לטמא, דעת רש"י הנ"ל ותוס' (ד"ה עד) והרמב"ן בהלכותיו, דלולי זה היה טהור מדין טומאה בלועה. ותמה המהרי"ט אלגאזי (אות לו סק"ב) דהא במשנה בחולין (ע: מבוי' דעובר מת במעי בהמה אינו מטמא, וילפינן לה מק"ו דאם הועילה לו אמו להתירו באכילה, כ"ש דמהני לטהר מידי טומאת נבילה [ורש"י ותוס' כתבו דהמשנה הוא אפי' למ"ד טומאה בלועה מטמאה, דהכא יש ילפותא שחסר כל סיבת הטומאה כיון שהוא במעי אמו], וא"כ קשה דכיון דעכ"פ לא נולד, ושחיטת אמו מתירתו, ממילא גם לא יטמא גם אחרי פתיחת הקבר.

והרי"ט אלגאזי דן לומר דאולי סגי בפתיחת הקבר ששחיטת אמו לא תתיר אותו באכילה, אבל כתב שאי אפשר לומר כן, שהרי קתני התם (סח.) דהוציא ראשו הרי הוא כילוד, ומבוי' דבעינן ראשו דוקא ולא סגי בפתיחת הקבר. ומסקנת הריט"א שהראשונים מייירי בבהמה טמאה, וכתבו כן אליבא דריה"ג הסובר בחולין שם שמטמא במעי אמו [כיון דליכא ק"ו, שאין שחיטת אמו מתירתו], ולהכי סגי בפתיחת הקבר לטמא בנבילה.

[ג] הרמב"ם (פ"ד בכורות ה"ג) פירש דין העגיל ראש כפיקה בבהמה באופ"א, שהולד לא נחשב בכור אא"כ העגיל ראש כפיקה. והרמב"ן והרי"ט אלגאזי הבינו כוונתו דלא רק שאינו מתקדש בבכורה, אלא גם אינו פוטר הבא אחריו, והרמב"ן תמה על זה מחררת דם ומטינוף דמבוי' דלא בעינן דוקא העגיל ראש כפיקה להחשב בכור. ובראשית ביכורים (ד"ה של אשה) כתב דבכל הציורים הנ"ל מייירי שהעגיל ראש כפיקה.

אבל בחי' הגרי"ז (ד"ה הרמב"ם בהל' בכורות) כתב דדברי הרמב"ם נאמרו רק לגבי שם 'פטר רחם', דלזה לא סגי בולד בעלמא, אבל כדי לפטור הבא אחריו סגי בכל ולד בעלמא ולדבריו צ"ל דסוף דברי הרמב"ם אינם שייכים לתחילת דבריו, שהפילה דבר

שאינו פוטר מבכורה]. ונפ"מ גם בהדביק שני רחמים זב"ז, דהתם אינו פוטר משום יולד' כיון שאינו ולד שלה, אלא דוקא משום פטר רחם.

ביטול ברוב לחדש דינים

רש"י (ד"ה וטהור, ד"ה אבל) כתב דהיכא דאיכא רוב מים, גם הציר מקבל טומאה. והתוס' (ד"ה ונייעור) כתבו דרש"י לא דק בלשונו, שהרי ציר אינו מקבל טומאה. והעונג יו"ט (סי' ד') כתב דלעולם רש"י דקדק, וסובר דאף דציר אינו מקבל טומאה בעצמו, אבל היכא שבטל למים שפיר חשיב כמו מים כדי לקבל טומאה, והיינו דביטול ברוב מחדש דינים על המיעוט, אבל התוס' סברי דביטול מהני רק להפקיע דינים מן המיעוט, ולא לחדש בו דינים.

ואזלי לשיטתם, שהרי הפמ"ג (פתיחה להל' תערובות ח"ג פ"ה) חקר אם יש רוב איסור ומיעוט היתר, אם ההיתר משלים שיעור האיסור, והביא מספר מנחת כהן שאינו משלים, אבל הפמ"ג כתב שנחלקו בזה רש"י ותוס' בזבחים (עט.), דדעת רש"י שם (ד"ה אי אפשר) שהמיעוט משלים, ואילו התוס' (ד"ה הפיגול) חולקים עליו, והיינו לשיטתם אם ביטול מחדש דין 'איסור' על ההיתר להחשיבו כמו הרוב.

טעם כעיקר לגבי טומאה

התוס' (ד"ה הנך) כתבו שלא שייך טעם כעיקר לגבי טומאה, וכוונתם דדוקא לגבי עניני אכילה ילפינן דטעם כעיקר. אבל בגליון הש"ס (סוטה טז:) מבוי לא כן, דהק' אמאי בעינן שיעור בדם ציפורי מצורע שיראה על המים, הלא כיון דטע"כ דאוי ויש בו כזית בכא"פ והאוכל התערובת חייב משום אכילת דם פשיטא דחשיבא דם לכל דינים שבתורה. ובקרי"א וחי' הגרי"ז שם נחלקו עליו, דטעם כעיקר מהני דוקא לגבי אכילת איסור, אבל לגבי שאר דינים לא חשיב דם. ובשיעורי מקד"ד עמ"ס חולין [מודפס בקובץ ענינים] הוכיח כן מדברי התוס' בבכורות בסוגין, וצ"ע דעת רע"א.

הרמת תרומה מתערובת

ברש"י (כב: ד"ה תעלה) מבוי דהיכא דתרומה בטלה בחולין, צריכים להרים סאה אחד והוא לכהנים, או לתת דמים לכהנים. והתוס' (ד"ה תעלה) הסכימו עם רש"י שהוא משום הפסד הכהנים, אבל כתבו דבעינן להפריש תרומה דוקא, ולא מהני במעות, דכיון שיש בו דיני תרומה, בע"כ שצריכים להפריש דוקא תרומה.

וגם לרש"י בע"כ שהוא אסור עד שמפריש או שנותן ממון לכהן, כמבוי בשבת (קמב.), והיינו דתיקנו לאוסרו באכילה עד שנותן לכהן חלקו.

ובתוס' (ד"ה יתיב) מבוי דהיכא דנפלה סאה של תרומה לתוך ק' של חולין, לא חשיב 'בטל', שהרי אכתי צריך להרימו [ולחכי אם נפלה סאה שניה של תרומה, שפיר מצטרפין יחד, שגם מעיקרא לא נתבטלה], אבל הרא"ש (פ"ז דחולין סי' לז) כתב דשפיר חשיב ביטול [והוכיח מזה דמצא מין את מינו ונייעור], דאף דצריך להרים זהו משום גזל השבט לבד, אבל לעולם בטל. ומוכח מדבריו דאף דאסור באכילה, אבל זהו איסור חדש, ולעולם התרומה בטלה לגמרי גם מדרבנן [וכ"כ בספר מנחת אברהם].